

Een sensorische onderzoeksmethodologie: implicaties en illustraties vanuit exploratief onderzoek in een Leuvens stadsdeel in ontwikkeling

*Sara Coemans*¹, Joke Vandenabeele¹ & Karin Hannes²*

Samenvatting

Deze studie bouwt verder op recente literatuur die een hernieuwde aandacht vraagt voor het zintuiglijk methodologische denken en handelen. We exploreren het potentieel van de sensorische onderzoeksbenadering voor het bestuderen van de relatie tussen mens en leefomgeving en illustreren dit aan de hand van een eigen verkennend onderzoek in een stedelijke buurt in ontwikkeling. Acht buurtbewoners werden uitgenodigd om al wandelend in hun eigen leefomgeving hun zintuigen ‘open te zetten’ en hun ervaringen over en visie op hun buurt voor te leggen aan en te bespreken met de onderzoekers. Deze manier van werken stelde ons in staat om inzicht te krijgen in concrete fysieke aspecten van plaats en innerlijke processen (gevoelens, herinneringen en imaginaire ideeën) die een rol spelen in de beleving van een buurt. We bespreken de implicaties van de sensorische onderzoeksbenadering voor het verzamelen en analyseren van data. In de discussie wordt er dieper ingegaan op de uitdagingen van deze benadering en formuleren we enkele suggesties voor toekomstig onderzoek.

Kernwoorden

kwantitatieve onderzoeksmethoden, sensorische methoden, *go-along* interviews, plaatsbeleving

* sara.coemans@kuleuven.be

1 Educatie, Cultuur en Samenleving, Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen, KU Leuven

2 Social Research Methodology Group, Centrum voor Sociologisch Onderzoek, Faculteit Sociale Wetenschappen, KU Leuven

Inleiding

De zintuiglijke karakteristieken van de stedelijke omgeving, waaronder haar kenmerkende uitzicht, geuren, smaken en geluiden, spelen een essentiële rol in de vorming van stedelijke identiteiten en sociale formaties (Simmel, 1971). Desondanks hebben sociologen die de stedelijke ruimte onderzoeken tot op heden weinig aandacht besteed aan deze zintuiglijke kenmerken van het stedelijke leven. De zintuiglijke ervaringen van buurtbewoners zouden te ‘microscopisch’, individueel en lokaal zijn in vergelijking tot processen die zich op globale schaal afspelen. Het trachten te begrijpen van die globale processen is voor heel wat hedendaagse sociologen prioritair. De socioloog Rhys-Taylor (2010) verwijst echter naar Rosalyn Deutsche en Michel de Certeau, die beiden kritiek geven op deze zogenaamde macro-stedelijke theorieën, waarbij de meeste onderzoekers het belangrijk achten om het stedelijk samenleven vanop een grote afstand te kunnen onderzoeken en dus kiezen voor een lens die ze ten minste op 450 mijl ver van een stad plaatsen (Rhys-Taylor, 2010). Hoewel zulke gegeneraliseerde representaties een zeer interessante inkijk geven in belangrijke mechanismen die het stedelijke leven mee vormgeven, onthullen ze weinig over hoe de complexe interactie tussen buurt en zintuiglijke, belichaamde ervaringen van buurtbewoners en passanten het stedelijke leven mee bepalen.

Onze zintuigen zijn onlosmakelijk verbonden met ons leven en maken deel uit van onze dagdagelijkse ervaringen. Deze realiteit in een onderzoekscontext negeren is dus een gemiste kans. De laatste jaren zien we dan ook een toegenomen methodologische interesse voor het zintuiglijke denken en handelen ontstaan (Mason & Davies, 2009). We verkennen in dit artikel de mogelijkheden van een meer sensorische benadering van de stedelijke omgeving en staan stil bij een aantal belangrijke methodologische aandachtspunten die een dergelijke benadering met zich meebrengt.

De afgelopen drie jaar werkten we intensief aan een project waarin zintuiglijke onderzoeksmethoden ingezet werden in onderzoek rond plaatsbeleving. We stapten af van het traditionele observeren en interviewen van respondenten. In plaats daarvan werden diverse stakeholders (buurtbewoners, jongeren van een lokale vormingsorganisatie en kunstenaars) uitgenodigd om al wandelend samen met de onderzoekers een stedelijke buurt in verandering te verkennen vanuit de diversiteit aan zintuiglijke ervaringen die opgeroepen worden. Dit verkennend onderzoek heeft ons doen stilstaan bij de manier waarop we gewend zijn na te denken over onderzoek en over de stad.

In het eerste deel van deze paper wordt de toegenomen interesse in de zintuiglijke onderzoeksbenadering geduid aan de hand van enkele ontwikkelingen die betrekking hebben op assumpties over hoe onderzoekers het wandelen kunnen inzetten als specifieke onderzoeksmethode. Het inzetten van sensorische dimensies in onderzoek naar plaatsbeleving betekent immers concreet dat we ‘ter plaatse’ moeten zijn, of ons moeten ‘bewegen’ in de buurt als onderzoeksveld. Wandelen is daarvoor een geschikt medium. In het tweede deel vormt ons eigen exploratief onderzoek met buurtbewoners de aanleiding om na te denken over enkele implicaties die het actief inzetten van

de zintuigen heeft voor de manier waarop we aan onderzoek doen.³ Tot slot doen we enkele suggesties voor toekomstig onderzoek.

Wandelen als een sensorische onderzoeksmethodiek

Wandelen heeft sedert lange tijd de aandacht getrokken van onder meer dichters, beeldende kunstenaars, filosofen en kwalitatieve onderzoekers. In academisch onderzoek ging die aandacht vooral naar de relatie tussen wandelen en de stad (de bebouwde omgeving). Wandelen werd hierbij op verschillende manieren ingezet. Zo heeft onderzoek naar het stedelijke (*urban theory*) zich vooral gebaseerd op de traditie van '*flânerie*'. De term '*flâneur*' vindt zijn oorsprong in het werk van de Franse dichter Baudelaire. Baudelaire beschreef de *flâneur* als een (mannelijk) individu dat in de stedelijke ruimte ronddwaalt. Door te bewegen in die omgeving, werd het mogelijk om de stad beter te begrijpen. Daarnaast kwam wandelen ook aan bod in heel wat discussies over de democratiserende mogelijkheden van de stedelijke ruimte. Straten en voetpaden werden hierbij als belangrijke toegangspoorten beschouwd voor ongeplande interactie tussen vreemden, wat een civiliserend effect zou hebben (Middleton, 2010).

Echter, in het hiervoor beschreven academisch onderzoek werden de mensen die dagdagelijks in die stad wandelen, zelden actief betrokken. Desalniettemin biedt dit heel wat kansen. Wandelen inzetten als een participatieve onderzoeksmethode - waarbij deelnemers gestimuleerd worden om samen met de onderzoeker(s) in de onderzoeksomgeving te wandelen - is een interessante piste die meer en meer onderzoekers genegen is. Dit heeft de laatste jaren geleid tot een toenemend aantal publicaties over het wandelen met participanten en de hieraan verbonden voordelen. Tijdens wandelende interviews (ook wel '*go-along*' of '*walking*' interviews genoemd) zouden antwoorden meer gestimuleerd worden door een expliciete blootstelling aan omgevingsfactoren waardoor respondenten minder geneigd zijn te gissen naar wat nu het 'juiste' of verwachte antwoord is dat ze moeten geven (Evans & Jones, 2011). Daarnaast zou het samen wandelen een nabijheid tussen respondent en onderzoeker creëren. Het wandelen brengt de onderzoeker dicht bij de respondent en maakt het mogelijk te participeren in de leefomgeving van deze laatste (Pink, 2009).

Diverse auteurs rapporteerden al over 'wandelende' onderzoekstechnieken (Anderson, 2004; Carpiano, 2009; Kusenbach, 2003; Pink, 2009; Pink et al., 2010). Het inzetten van wandelen als medium tot onderzoek varieert van informele gesprekken tussen de onderzoeker en deelnemer tijdens wandelingen door het landschap tot (semi-) gestructureerde wandeltochten expliciet bedoeld om antwoorden op (gedeeltelijk) vooraf bepaalde plaatsen te genereren (Evans & Jones, 2011).

3 Voor meer uitgebreide inhoudelijke analyses van de verhalen van de respondenten verwijzen we graag naar de masterproef van Caroline Van den Nieuwenhuizen (2016).

In de literatuur zijn verscheidene goede voorbeelden te vinden waarbij wandelen specifiek verbonden wordt met minstens één zintuiglijke modaliteit. Zo zijn er heel wat studies terug te vinden die gebruikmaken van fotowandelingen. De deelnemers kunnen hierbij beslissen wat tijdens de wandeling gefotografeerd wordt en de foto's kunnen door de deelnemers zelf of door een professionele fotograaf genomen worden. Een mooi voorbeeld is de studie van Fink (2011). In deze studie werden fotowandelingen ingezet in het onderzoeken van het dagelijkse leven van vrouwelijke bewoners in een kansarme buurt. De onderzoeker nodigde de vrouwen uit om zowel de waardevolle als problematische aspecten van de lokale omgeving visueel in kaart te brengen. Zulke studies tonen aan dat visuele methodologie een krachtig middel kan zijn. Het werken met beelden (en meer bepaald foto's) kan respondenten aanzetten om te reflecteren op het dagelijks leven en op dieperliggende ervaringen. Beelden stellen ons namelijk in staat om ervaringen die moeilijk in taal uit te drukken zijn (bv. onderwerpen waarop een taboe rust, gerelateerd aan traumatische ervaringen, of abstracte concepten) in beeld te brengen of om mensen met een beperkte taalvaardigheid toch een stem te geven (Aldridge, 2012).

Het werken met andere zintuiglijke modaliteiten is tot op heden echter vrij beperkt gebleven in onderzoek. Dit geeft volgens Bull (2001) onterecht de impressie dat ons gezichtsvermogen het enige zintuig is waarmee we de wereld beleven. Dat van alle zintuigen vooral het gezichtsvermogen ingezet wordt, vindt zijn oorsprong in de Verlichting. Het zicht werd gepropageerd als het meest pure zintuig en geassocieerd met de rede en 'valide kennis': de enige manier waarop de wereld gekend kon en moest zijn, was door te zien. "*Seeing is believing*" heeft dus lang als credo van die tijd doorgewerkt (van Ede, 2009, p. 63).

In de literatuur zijn, weliswaar in mindere mate, voorbeelden van geluidswandelingen - waarbij verwezen wordt naar de praktijk van het luisteren naar en het beschrijven van de stad - terug te vinden. Geluidservaringen bevatten eigen kwaliteiten die maken dat we onze dagelijkse ervaringen op een specifieke manier beleven (Allett, 2010). Of zoals Smith stelt: "*Knowing the world through sound is fundamentally different from knowing the world through the vision*" (Bull & Back, 2003, p. 1). Adams en collega's (2008) hebben het gebruik van geluidsfragmenten ingezet om inwoners van een stadscentrum te betrekken bij een onderzoek naar duurzame stedelijke omgevingen. De auteurs nodigden de deelnemers uit om een wandelroute in hun omgeving te identificeren op een kaart. Daarna gebruikten ze de kaart als basis voor de geluidswandeling. Tijdens de wandeling werden de deelnemers aanbevolen niet te praten, maar zich te concentreren op hun zintuigen. De onderzoeker die de deelnemer tijdens de wandeling begeleidde, droeg een microfoon en een recorder om de stedelijke geluiden op te nemen. Vervolgens werd er een interview gehouden met de deelnemers, waarbij de ervaringen van de wandeling als vertrekpunt voor het gesprek gebruikt werden.

Naast zicht en geluid heeft ook geur een belangrijke invloed op hoe we plaatsen waarnemen. Geur is volgens Porteous (1985) een zeer emotioneel geladen en stimulerend zintuig. Zo kan de typische geur van zeep een persoon terugbrengen naar zijn

kindertijd op de kostschool. Een vleugje parfum kan een persoon laten mijmeren over een verloren liefde. Geuren kunnen met andere woorden herinneringen naar boven brengen waarvan men het bestaan al vergeten was. Ons geheugen wordt dus niet alleen beïnvloed door wat we zien of horen, maar ook door wat we ruiken. Bovendien blijkt dat geur en het langetermijngeheugen sterk met elkaar verbonden zijn, waarbij geurassociaties veel langer behouden blijven dan visuele beelden (Engen, 1991 in Quercia, Schifanella, Aiello & McLean, 2015). Desondanks is geur een van de minst onderzochte domeinen in kwalitatief onderzoek, en in onderzoek naar stedelijkheid in het bijzonder (Harris & Guillemin, 2012). Een van de redenen hiervoor is dat ze moeilijk op te nemen en te analyseren zijn. Dit kan volgens Quercia en collega's (2015) diverse gevolgen hebben. De significante rol van geur in de stad buiten beschouwing laten, kan leiden tot een eenzijdig collectief beeld van de stad. Het kan ook resulteren in de proliferatie van 'kloonsteden' (steriele en gecontroleerde gebieden). Tot slot dragen geuren ook bij tot de vorming van de socio-economische identiteit van een plaats. De auteurs verwijzen naar de studie van Macdonald en collega's (2007) waaruit bleek dat er een duidelijke samenhang zou zijn tussen de geur van fastfoodrestaurants en socio-economische achterstelling. Als we geen zicht hebben op de bestaande geuren, kan dit volgens hen leiden tot het versterken van bepaalde socio-economische barrières. Quercia en collega's (2015) beschrijven vervolgens een studie over geurwandelingen. In verschillende steden werden deelnemers gevraagd om rond te wandelen in hun stad, geuren te identificeren en vervolgens hiervan nota's te nemen. Geur-gerelateerde woorden werden vervolgens geïdentificeerd in *The first urban smell dictionary*.

Studies waarin gebruikgemaakt wordt van de tastzin zijn voorlopig schaars. Het is echter perfect mogelijk om respondenten tijdens een interview objecten te laten aanraken en vragen te stellen die inzicht geven in de tactiele sensaties van bepaalde voorwerpen of artefacten zoals gebouwen, onze natuurlijke omgeving, kunstobjecten. Ook in de context van wandelende interviews kan dit zinvol zijn. Door dieper in te gaan op hoe bepaalde objecten en texturen voelen, kunnen onderzoekers toegang krijgen tot een wereld van nieuwe verhalen. Dit komt onder meer naar boven in de studie van Powell (2010). In deze studie ging de onderzoeker samen met studenten aan de slag in een buurt in Panama. De studenten namen deel aan wandelingen en maakten op basis daarvan een eigen mapping van de buurt. Eén van de studenten geraakte op die manier geïnteresseerd in de texturen van de stad. Via fotografische close-ups van gebouwen, vloeren, straten, objecten werden de aanwezige texturen in kaart gebracht. Haar map weerspiegelde zowel een fysiek gevoel van plaats (bv. de houtstructuren gevonden in het oostelijke deel van de buurt, de kustlijn gevonden in het zuidelijke deel) alsook een subjectief gevoel van plaatsbeleving. Deze aandacht voor de tastzin kunnen we verbinden met de '*corporeal turn*' waarin het subjectieve lichaam gezien wordt als een belangrijk kompas dat "*ons helpt om te zien, horen, ruiken, bewegen en dingen te voelen*" (vrije vertaling, Vermes, 2011, p. 5). Deze lichamelijke wende was een reactie op de visuele dominantie van de '*pictorial turn*' die door Mitchell (1994) in de jaren 80 werd geïntroduceerd.

Tot slot zijn er enkele exemplarische voorbeelden van het gebruik van de smaakzin in kwalitatief onderzoek. Een voorbeeld is het onderzoek van Sarah Pink (2007) over de ‘Slow City’-beweging waarbij de onderzoekster deelnam aan ‘trage maaltijden’ samen met deelnemers, in een poging om een dieper inzicht te krijgen in deze beweging.

De hierboven beschreven studies zoomden voornamelijk in op een van de zintuigen. In ons eigen exploratief onderzoek ondernemen we een poging om dit enigszins open te breken. De zintuigen zijn in realiteit immers met elkaar verbonden en werken als één geheel bij de sensorische perceptie (Thesen, Vibell, Calvert, & Osterbauer, 2004; Pink, 2009). Een dergelijke sensorische onderzoeksbenadering benadrukt dus de dynamische, relationele (intersensorische) en conflicterende natuur van ons dagdagelijks engagement met de zintuiglijke wereld (Howes, 2005). Sensorisch onderzoek vertrekt hierbij vanuit de idee van verbondenheid van onze zintuigen. In sensorisch onderzoek wordt daarom aandacht besteed aan onder meer de visuele, auditieve, olfactorische en tactiele dimensies van ervaringen (Hurdley & Dicks, 2011). Dit heeft tot gevolg dat *“het lezen en visualiseren van de stad behoren tot het verleden”* (Haspelslagh, 2012, p. 31), waardoor er ruimte ontstaat voor het voelen en ervaren van een omgeving vanuit diverse zintuiglijke modaliteiten om er vervolgens een meer diepgaande betekenis aan te geven.

De onderzoekscase

Het onderzoek dat de aanleiding vormde voor deze paper is dus een exploratieve studie naar het inzetten van zintuiglijke onderzoeksmethoden. Het project situeerde zich in de Vaartkombuurt, gelegen in het noordoosten van Leuven. De omliggende wijken Tweewaters (1), Sint-Maartensdal (2), Vaartkom (3) en het Klein Begijnhof (4) maakten deel uit van het onderzoeksgebied.

Tweewaters	Sint-Maartensdal
<p>De wijk <i>Tweewaters</i> is een project waar duurzaamheid centraal staat. De ontwikkelaars willen het leven en wonen op dergelijke manier herdenken dat de ecologische voetafdruk minimaal wordt gehouden (Vandebergh, z.d.). Het gebied deed vroeger dienst als productieterrein voor Stella Artois, maar sinds de verhuizing van deze werkzaamheden is er ruimte ontstaan voor de ontwikkeling van een heel nieuwe stadswijk. De hoofdzetel van de brouwerij is er tot op vandaag wel nog gevestigd. Gebouwen die tot het historisch patrimonium behoren zijn hier de Molens van Orshoven met zijn silo's. De voormalige graansilo's worden behouden en krijgen een nieuwe invulling als woonruimte. Een nieuw architecturaal hoogstandje is de reeds gebouwde Balk van Beel. De projectontwikkelaar wilt de wijk zo inrichten dat er</p>	<p>De wijk <i>Sint-Maartensdal</i> is een sociale woonwijk vlakbij het oude centrum van Leuven. De drie torens en blokken zijn typerend voor de wijk en bevinden zich op een terrein waar in het verleden de Sint-Maartenskazerne stond. Het saneringsproject moest toen de verdere krotbouw tegengaan en omdat men voor al deze mensen weer wilde investeren in huisvesting met toch een behoud van open ruimte, opteerde men voor hoogbouw (Agentschap Onroerend Erfgoed, z.d.). Momenteel wordt de wijk cultureel en demografisch divers ingevuld (Stad Leuven, 2014).</p>

een sociale mix mogelijk is. Er komen assistentiewoningen voor 65-plussers die sociaal isolement van de ouderen tegen moeten gaan. Tegen 2024 moet de wijk klaar zijn. Het zal volledig autovrij blijven en 70% van het terrein blijft onbebouwd (Van der Schaege, z.d.).

Vaartkom

Klein Begijnhof

De wijk *Vaartkom* heeft als kenmerkende gebouwen het Entrepot en brouwerij De Hoorn. Verscheidende gebouwen hebben hier een nieuwe functie gekregen: kantoren zijn woningen geworden, de brouwerij is omgebouwd tot consumptie- en kantoorruimte, de fabriek is ook kantoorruimte geworden en het opslagmagazijn heeft een cultuur- en consumptiefunctie gekregen. Naast de nieuwe invulling van oude gebouwen zijn er ook enkele nieuwe gebouwen opgericht. Deze zijn ingevuld met zowel sociale koop- en huurwoningen als starters- en stadswoningen, maar ook (doctoraat)studenten kunnen er een woonplek vinden, wat voor een mix van bewoners zorgt. De commerciële ruimte op het gelijkvloers zorgt dan weer voor een mix van gebruikers (Stad Leuven, 2011).

De wijk rond het *Klein Begijnhof* geeft een heel andere indruk dan de vorige drie besproken wijken. In plaats van grote industriële complexen, zijn hier eerder kleinere woningen in een wirwar van straten terug te vinden (Missotten & Desmet, 2010). Kenmerkend voor de wijk is het Klein Begijnhof en de Sint-Geertruiabdij.

In de 13de eeuw woonden hier de vrouwen die dienst deden in de abdij (Stad Leuven, 2013). Momenteel zijn een deel van de huisjes eigendom van particulieren en een deel van het OCMW.

Figuur 1. Overzicht van de buurten die deel uitmaakten van de wandelroute

De Vaartkom had oorspronkelijk een industriële functie. De arbeidersklassebuurt werd na de Tweede Wereldoorlog gekenmerkt door grote industriële complexen, waarbij de

lokale bierbrouwerij en aanverwante activiteiten sterk de omgeving bepaalden. Ook het kanaal speelde een belangrijke rol voor de buurt. Drie eeuwen lang vormde het het economisch hart van de stad (Missotten & Desmet, 2010). Momenteel ontwikkelt zich in dit gebied een geheel nieuwe stadsbuurt. De nieuwe stadsbuurt maakt nu deel uit van één van de grootste stadsontwikkelingsprojecten van Vlaanderen, waar men al sinds eind jaren 80 plannen voor aan het maken is. Die plannen bestaan eruit om meer groen en weer meer leven in de buurt te krijgen door wonen, werken en vrijetijdsbestedingen te combineren. Een mix van private woningen, sociale huur- en koopwoningen, stads- en starterswoningen en studentenwoningen moet zorgen voor deze ‘levendige’ omgeving. Stadsontwikkelaars proberen hierbij de vroegere identiteit van de buurt mee te verweven in het nieuwe ontwerp door enkele kenmerkende gebouwen een herbestemming te geven. Daarnaast wil men de buurt versterken door middel van fiets-, wandel- en busverbindingen die de buurt beter laten aansluiten bij het stadscentrum en het station van Leuven (Missotten & Desmet, 2010). Op enkele jaren tijd (tussen 2012 en 2016) zien we dat er meer dan 700 bewoners bijgekomen zijn in de buurt. Tegen 2024 komt er nog een aanzienlijk aantal wooneenheden waardoor dit aantal nog verder zal toenemen (A. Simeon, persoonlijke communicatie, 25 maart 2016). De vele projecten zorgen voor een nieuwe sfeer in de buurt, waarbij de industriële geschiedenis steeds minder weerspiegeld wordt in de nieuwe stadsstructuur. Het gevolg van dit alles is dat zowel de inwoners alsook de materiële omgeving onderhevig zijn aan ingrijpende veranderingen (Missotten & Desmet, 2010).

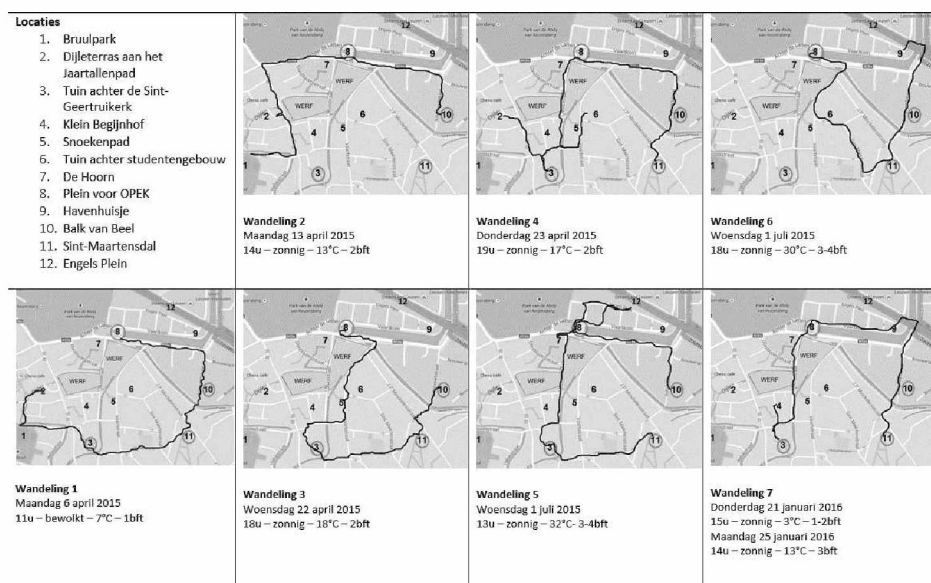
De Vaartkom vormde een interessante case voor een sensorisch onderzoek naar plaatsbeleving. Voortbouwend op theoretische conceptualisering van Casey (1996), Massey (2005) en Ingold (2000) dient plaats immers opgevat te worden als een gebeurtenis, een open proces, constant in verandering/beweging: *“place as coming together and entanglement of persons, things, trajectories, sensations, discourses”* (Pink, 2009, p. 41). Deze buurt in volle ontwikkeling weerspiegelt mooi dit proces in continue verandering.

Wanneer een dergelijk stadsvernieuwingsproject zich voordoet, kan de dynamiek van een buurt erg veranderen. Een multi-sensorische onderzoeksbenadering werd daarom ingezet om aspecten van die publieke ruimte te gaan verkennen en na te gaan hoe deze buurt door zijn bewoners beleefd wordt. De onderzoeksgroep bestond uit personen wonende in het noordoostelijke gebied binnen de ring van Leuven. In totaal vonden acht wandelingen plaats. Gezien het verkennende karakter van het project (Daniel, 2012), werkten we met een relatief kleine steekproef (n=8). Het samenstellingsproces verliep via *‘convenience sampling’* (Patton, 1990). Rekrutering gebeurde op drie manieren: via de wijkverantwoordelijke (n=5), via het rechtstreeks aanspreken van personen op straat (n=1) en via een brief die bezorgd werd aan buurtbewoners (n=2). Een goedkeuring van de Sociaal-Maatschappelijk Ethische Commissie werd verkregen voor het initiëren van dit onderzoekstraject. De kenmerken van de betrokken respondenten zijn terug te vinden in Tabel 1.

Tabel 1. Kenmerken respondenten

Wan- deling	Schuilnaam	Leeftijd	Beroep	Burgerlijke staat	Jaren wo- nende in de buurt
1	Maria (v)	71	gepensioneerd	weduwe	3
2	Jos (m)	78	gepensioneerd	alleenstaande	>30
3	Stefanie (v)	26	werkende	samenwonend	1,5
4	Tom (m)	32	werkende	samenwonend	1
5	Lien (v) en Peter (m)	72	gepensioneerd	getrouwd	1,5
6	Jan (m)	45	werkende	gescheiden en twee kinderen	5
7	Mark (m)	43	werkloos wegens invaliditeit	alleenstaande	16

In de Leuvense Vaartkom kozen we ervoor om samen met de respondenten te gaan wandelen in hun dagdagelijkse omgeving. Deze wandelende interviews namen gemiddeld een uur in beslag. De bewoners werden gezien als ervaringsdeskundige van de buurt en kregen daarom zeggenschap in hoe de route zou verlopen. Een viertal ankerpunten werden door de onderzoekers op voorhand vastgelegd (d.i. locatie 3, 8, 10 en 11 in Figuur 2). Bij de start van de wandeling kon er verder over onderhandeld worden met de respondenten. Zo konden ze nog een aantal bijkomende ankerpunten laten opnemen in de route. Om een zo groot mogelijke oppervlakte van het gebied in het onderzoek op te nemen, werd er een afstand van ongeveer twee kilometer afgelegd met een zestal ankerpunten tijdens de wandeling.

Figuur 2. Overzicht van de wandelende interviews

Implicaties voor kwalitatief onderzoek

Deze exploratieve studie met buurtbewoners vormde de aanleiding om na te denken over het potentieel en de implicaties van het inzetten van een sensorische onderzoeksbenadering. Het impliceert volgens ons twee belangrijke verschuivingen inzake dataverzameling en -analyse: (1) van een passieve, statische invulling van interviews, eenzijdig gericht op ‘converseren’ naar een meer dynamische invulling van interviews ‘on the move’, en (2) van een analyse op basis van geschreven transcripten van verzamelde ‘data’ in het veld naar een meer sensorische manier van analyseren waarin plaats een belangrijke rol krijgt.

In de analyse hierna kiezen we ervoor om deze implicaties vanuit diverse invalshoeken te tonen: vanuit citaten uit de interviewtranscripten, vanuit de ingezette onderzoeksinstrumenten (interviewleidraad, beeldmateriaal...) en vanuit de persoonlijke reflecties van de onderzoekers. Op die manier willen we deze twee belangrijke verschuivingen op een zo rijk mogelijke manier verder doordenken en dus ook aangeven wat maakt dat de wandelende interviews in de Vaartkom beschouwd kunnen worden als een concrete ‘interventie’ die het routinematig alledaagse wandelen omgezet heeft in een aandachtig engagement met de stedelijke omgeving (Ruitenbergh, 2012).

Naar een dynamische invulling van interviews

In kwalitatief onderzoek werd het interview lange tijd beschouwd als passief en statisch. Er werd aangeraden om het interview te laten plaatsvinden in een ruimte met zo weinig mogelijk achtergrondgeluiden omwille van de mogelijke ruis op de bandopnamerecorder. Het interview werd hierbij eenzijdig ingevuld als een conversatie, waarbij in de desbetreffende ruimte de focus vooral lag op zitten en praten en op de rol van de onderzoeker als diegene die luistert. In ons eigen onderzoek naar plaatsbeleving wilden we een meer actieve invulling van het interview naar voren schuiven, vanuit de intentie om de belichaamde, sensorische participatie van mensen in de omgeving te kunnen initiëren. Het idee om al wandelend de buurt te verkennen, kreeg zo vorm. Wandelen is immers bij uitstek een sensorische aangelegenheid: “*Walking is an accomplishment of the whole body in motion, as much the work of the hands and lungs as of the feet*” (Ingold & Vergunst, 2008, p. 2).

Vanuit een sensorische onderzoeksbenadering wordt er in een wandelend interview aandacht gegeven aan de sensorische details van de interviewomgeving. Tijdens het interview geven de interviewer en de participant samen vorm aan deze gedeelde plaats, waarbij niet alleen verbale en sociale maar ook materiële en sensorische componenten samen worden gebracht (Pink, 2009). Dit werd ook zo ervaren in ons exploratief project. Het voelen van de grond tijdens het wandelen, het ritme van de bewegingen, de textuur van het bankje waarop gezeten werd op één van de interviewlocaties, de aanwezige achtergrondgeluiden en geuren in de buurt, de temperatuur, luchtvochtig-

heid en windsnelheid tijdens het wandelen... alle factoren gaven mee vorm aan de gedeelde interviewervaring in de Vaartkombuurt.

In een dergelijk onderzoek is er bovendien niet alleen nood aan een focus op de onderzoeksomgeving, maar ook aan een interviewleidraad die deelnemers stimuleert om vanuit hun zintuiglijke ervaring mee vorm te geven aan het onderzoek (Harris & Guillemin, 2012). Tijdens onze wandelende interviews werden daarom de impressies van de respondenten vanuit verschillende zintuiglijke modaliteiten op verschillende locaties (ankerpunten) bevraagd. Op die diverse locaties werd stilgestaan bij wat buurtbewoners zagen, roken, hoorden en voelden op de plek in kwestie en wat dit voor hen betekende. Een semigestructureerde interviewleidraad met zintuiglijk georiënteerde vragen (zie Box 1) werd ingezet om dit wandelende gesprek mee vorm te geven.

Box 1. Interviewleidraad

Openingsvragen: Deze buurt is momenteel in volle ontwikkeling. Op welke manier heb je de buurt zien veranderen de afgelopen jaren? Wat is jouw band met deze buurt?

Inhoudelijke vragen per locatie

- Ken je deze plek? Kom je vaker op deze plek? Zo ja, wat doe je hier?
- Wat ruik/zie/hoor/voel je hier? (Wat trekt jou visueel het meeste aan op deze plaats, waar valt jouw oog op als je kijkt naar deze plaats? Wat valt je op in termen van het materiaal/bepaalde texturen die op deze plaats aanwezig zijn? Wat doet dit met jou? Welke horen hier thuis in deze omgeving? Welke passen eigenlijk niet in deze omgeving? ...)
- Welke zintuiglijke prikkels zijn voor jou het sterkst aanwezig op deze plek?
- Wat zou je zeker willen behouden aan deze plek? Zijn er daarnaast zaken die je zou veranderen? Zo ja, welke?
- Zou je deze plek benoemen als een zintuiglijk aangename of onaangename plek? Kan je dit toelichten?
- Als je de architect zou zijn van deze buurt. Welke zintuiglijke waarnemingen zou je willen versterken, gebaseerd op jouw ervaringen tijdens deze wandeling? Wat zou je als architect met deze buurt doen?

Wanneer we een zicht willen krijgen op hoe mensen hun buurt in verandering ervaren, lijkt het op het eerste gezicht misschien vreemd om te vragen hoe deze omgeving voelt, ruikt, hoort... Desalniettemin zijn dit net heel pertinente vragen (Harris & Guillemin, 2012). Hoe de buurt zintuiglijk waargenomen wordt, speelt immers een belangrijke rol in die ervaring en kan als aangrijpingspunt dienen om verder na te denken over hoe men zich verhoudt tot zijn/haar leefomgeving. Zo kwam in de wandelende interviews naar voren dat er op een bepaalde plaats enorm veel tocht en wind aanwezig was. Dit maakte dat mensen er niet graag vertoeven, de plaats als onaangenaam bestempelen en de mogelijkheden tot interactie tussen buurtbewoners in de kiem gesmoord worden. Een eenvoudige vraag zoals ‘wat voel je hier’ opende aldus een toegangspoort naar informatie over hoe een publieke ruimte ervaren wordt en wat de gevolgen hiervan zijn voor het indelen van de publieke ruimte of het geven van een specifieke bestemming aan een plaats.

De zintuigen kunnen in een wandelend interview aldus ingezet worden om inzicht te krijgen in “*the underrepresented, unproblematized realms of everyday, embodied sensory experience*” (Paterson, 2009, p. 772). Door het wandelen in de stedelijke

ruimte worden plaatsen betekenisvol en roepen ze bepaalde gevoelens of ervaringen op die mogelijk niet naar boven komen in een standaardinterview, focusgroep of observationele setting. Het lokaliseren van gebeurtenissen, verhalen, ervaringen in hun ruimtelijke context kan aldus helpen om gedachten te articuleren (Clark & Emmel, 2009). Dit illustreren ook de volgende citaten uit de wandelende interviews in de Vaartkombuurt:

“Had je bij me thuis dezelfde vragen gesteld, dan had ik bepaalde dingen nooit gezegd. Dan had [...] ik veel theoretischer gepraat. Je had er waarschijnlijk veel minder aan gehad. Ik wist bijvoorbeeld niet dat ik rode gebouwen zo hard haatte tot ik met u buiten ben geweest.” (Tom, 32 jaar)

“Ik heb meer aandacht besteed aan bepaalde zintuigen waar ik me minder bewust van was en die dus wel meespeelde [in mijn beleving van de buurt]... Ook gewoon het gevoel van hier te wandelen, je voelt dat wel dat dat een ander idee geeft... dingen die ik eigenlijk eerder niet besepte.” (Lien, 72 jaar)

Wandelende interviews kunnen bovendien zaken naar boven brengen waar de betrokken respondent op voorhand niet op geanticipeerd had. Ze kunnen aldus contradicties blootleggen (Clark & Emmel, 2009). In één van de wandelende interviews veranderde bijvoorbeeld de impressie van de betrokken respondent ten aanzien van één van de gebouwen gedurende de wandeling:

“Daar aan Sint-Maartensdal bijvoorbeeld, ik heb dat altijd afgrijselijk gevonden maar ik heb dat nu dan toch eens beter bekeken en dan dacht ik, die toren die kan er eigenlijk dan toch nog wel mee door. [...] Dus door niet oppervlakkig te kijken, maar meer in detail...” (Maria, 71 jaar)

Wandelende interviews kunnen respondenten dus aanzetten om bewuster na te denken over hun leefomgeving en hun perceptie over de aanwezige materie te veranderen:

“Ik heb dingen gezien die ik nog niet gezien had en die er toch al een tijd zijn. Dus dat vond ik wel tof... En dat zet me ook aan het denken... misschien moet ik toch een keer wat meer met de fiets of te voet er wat op uit trekken om te zien wat er allemaal aanwezig is in die hoekjes en kantjes waar je niet gemakkelijk komt.” (Jan, 45 jaar)

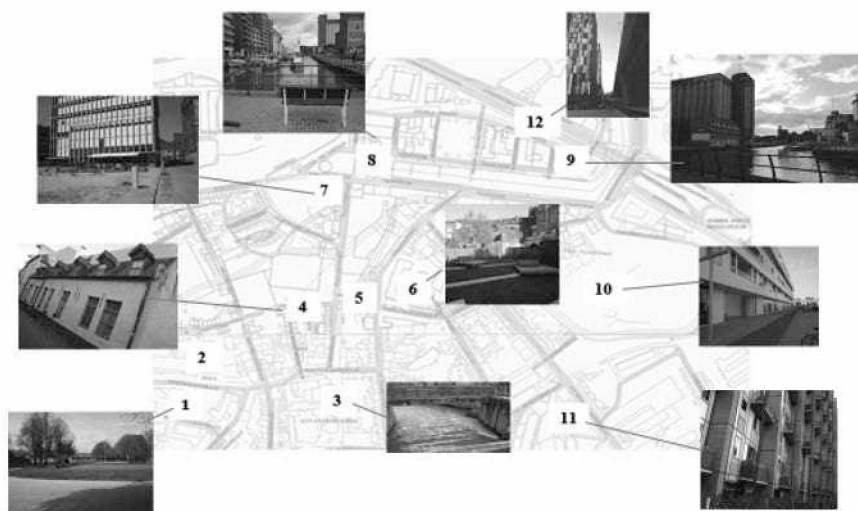
Naar een analyse waarin plaats en zintuiglijke categorieën de centrale focus zijn

Hoewel plaats een essentiële rol speelt in het onderzoeken van sociale praktijken en historische veranderingen, gebruiken sociologische studies zelden ‘plaats’ als een centrale focus in hun analyse van het samen leven vandaag (Gieryn, 2000). Het inzetten van een sensorische onderzoeksbenadering hangt echter ook onlosmakelijk samen met het toekennen van een prominente rol aan ‘plaats’ in onderzoek. Deze actieve oriëntering op plaats wordt ook door Tuck & McKenzie (2015) bepleit. Wat volgens hen

van belang is, is hoe een gekozen methodologie en onderzoeksmethoden in staat zijn om plaats zeer expliciet naar de voorgrond te brengen, zowel in het verzamelen alsook in het analyseren van gegevens. Afhankelijk van de ingezette onderzoeksmethoden kunnen volgens deze auteurs andersoortige inzichten naar boven gebracht worden. Waar visuele methoden eerder toegang geven tot concrete aspecten van plaats, geven mondelinge technieken eerder inzicht in abstracte aspecten van plaats (Tuck & McKenzie, 2015). Wandelende interviews vormen een interessante piste omdat ze zowel het mondelinge als het sensorische samenbrengen en aldus in de analyse zowel concrete als abstracte aspecten van plaats naar boven kunnen brengen (Anderson & Jones, 2009 in Tuck & McKenzie, 2015).

Plaats werd in onze exploratieve studie zeer expliciet naar de voorgrond gebracht in de fase van data-analyse door te focussen op de fysieke, materiële aspecten van de plaatsen in kwestie en deze in relatie te brengen met een meer abstracte laag van betekenisgeving. De transcripten werden verbatim uitgewerkt. Gebaseerd op Cele (2006) maakten we vervolgens een opdeling in enerzijds concrete, fysieke aspecten van de onderzochte plaats en anderzijds abstracte aspecten van de plaats. De concrete fysieke aspecten hebben betrekking op de materiële, fysieke kenmerken van de omgeving. Deze werden verder opgedeeld in vier sensorische categorieën: visuele, auditieve, olfactorische en tactiele aspecten van de fysieke plaats. Abstracte aspecten verwezen naar de innerlijke processen die de locaties in kwestie oproepen. Dit naar boven brengen werd mogelijk door het samen wandelen, het voelen, ruiken, horen en kijken in de omgeving. In Figuur 3 geven we een beknopte weergave van de fysieke en abstracte aspecten.

Tijdens het wandelen werd er aan de respondenten tevens gevraagd om beeldopnames te maken die bij elk ankerpunt als ondersteunend materiaal konden dienen voor de onderzoekers om de zintuiglijke ervaring 'in beeld te brengen'. Dit beeldmateriaal - dat eveneens opgenomen werd in Figuur 3 - werd samen met de geluidsopnames mee ingezet in de analyse om de onderzoekservaring terug op te roepen.

Fysieke aspecten van plaatsbeleving

- Visueel (groen, water, gebouwen, infrastructuur, verlichting)
- Auditief (vogelgezang, water, bouwwerken, verkeer, spelende kinderen)
- Olfactorisch (mout, uitlaatgassen, vers gras)
- Tactiel (zonnestralen, tocht)

Abstracte aspecten van plaatsbeleving

- Associaties, appreciaties, gevoelens,...
- Herinneringen
- Toekomstbeeld, verbeter-suggesties

Figuur 3. Fysieke en abstracte aspecten van plaatsbeleving

In Figuur 4 illustreren we vervolgens wat er vanuit die fysieke laag naar boven gebracht werd in de vorm van appreciaties, associaties, gevoelens, herinneringen en verbeter-suggesties ten aanzien van de buurt in kwestie.

Visueel – gebouwen

Appreciaties

"En als je dat vergelijkt met bijvoorbeeld dit afschuwelijk gebouw, dat rood, ja, het is ook de vorm eh. (...) Ja, ongetoeflijk conformistisch. Doe allemaal maar zoals de rest. Dat super strakke design dat weer terug komt. Dit is zielloos." (Tom, 32 jaar)

Olfactorisch – mout

Herinneringen

"Als de wind van het oosten komt ruik ik de mout van de Stella. Er zijn veel mensen die daar niet tegen kunnen. Ik ben geboren in Leuven. Mijn grootvader die werkte bij Stella Artois. En voorbij die fabriek zei mijn vader altijd, hier heeft de bompa gewerkt. Die geur was voor mij bompa. Voor mij is dat dus een goede geur." (Peter, 72 jaar)

Visueel – groen en parken

Herinneringen

"Want ginder, daar zaten de paters. Maar nu zijn er niet veel meer. En dat was vroeger allemaal van hen. Dat was geen park vroeger, dat was een groentetuin, hier planten ze aardappelen enzo. Die waren met veel in het begin en de arme mensen die konden hier komen eten. Dan kregen ze brood, melk, patatten, die kregen allemaal rantsoen." (Jos, 78 jaar)

Visueel – water

Associaties

“Want wat ze nu doen is, je hebt dit hier eh, Sint-Maartensdal. Het sociale. En dan ga je het brugke over en dan ben je opeens in de grand-chic precies. Want zo zien mensen dat eh. Dat is toch niet logisch. Dan scheid je dat nog eens met een brugke en water. Aan deze kant van het water heb je de supermarkt met eerder goedkope producten en daar heb je de supermarkt met eerder duurdere producten. Ik vind dat absurd.” (Stefanie, 26 jaar)

Auditief – spelende kinderen

Appreciaties

“Hier heb je echt nog het geluid van een stad, van iets dat leeft eh. En vooral de spelende kinderen eh, dat is iets dat je hier veel hoort.” (Tom, 32 jaar)

Auditief – verkeer

Appreciaties

“Ik denk het geluid. Ik stoort me wel aan het geluid van die auto's. Ze rijden hier heel snel. Dus er is heel veel passage. Er komen bussen door. Er komen vrachtwagens door. Dat stoort me wel eigenlijk.” (Stefanie, 26 jaar)

Visueel – gebouwen

Associaties

“Dan draai je je om... ja ik noem het bijna een fabriek, een fabriek dat studenten kakt. Ik ben misschien mis maar dat straalt bij mij niet 'kritisch denken' uit.” (Tom, 32 jaar)

Visueel – vormgeving ruimte

Visueel – groen

Visueel – verlichting

Verbetersuggesties

"Je ziet bijvoorbeeld die baan [...] we werden gedwongen om eigenlijk, we kwamen van daar, en instinctief begin je over het padje te wandelen, wat kei onnozel is want je moet eigenlijk naar hier komen. Ik zou het padje schuin hebben gelegd. Ik begrijp dat er een nut aan is. Ik vind dat op zich niet slecht. Maar ik zou het padje schuin laten lopen. Wat wil je hiermee bereiken... Niemand gaat zo wandelen eh. [...] Dit is echt mensen dwingen om in die blokken te denken. Dat vind ik heel jammer. Dat is een complete traditie, met alles wat voor mij een stad betekent." (Tom, 32 jaar)

Verbetersuggesties

"Wat dat ik zou doen is wat meer groen voorzien, wat meer bomen langs dat water, dat dat minder steen is. Het is allemaal stenen stenen stenen zo ver je kan zien." (Jan, 45 jaar)

Appreciaties

"Het groen in een stad vind ik dat toch zeer belangrijk. Anders heb je alleen maar huizen en gevels, je moet ook een plaats hebben in een stad waar je tot rust kunt komen." (Mania, 71 jaar)

Associaties

"Die verlichting... wat die mens bezielt heeft, dat zijn precies galgen. Ze zouden er beter mooie lantarens tussen zetten." (Jan, 45 jaar)

Figuur 4. Citaten met bijhorend beeldmateriaal verzameld tijdens de wandelingen

Discussie

In deze paper onderzochten we het potentieel van de sensorische onderzoeksbenadering. We gaven eerst een inkijk in bestaande wandelende onderzoekspraktijken. Vervolgens stonden we stil bij de implicaties die een sensorische benadering heeft ten aanzien van de manier waarop we ‘data’ verzamelen en analyseren. Dit illustreerden we aan de hand van ons eigen exploratief onderzoek in een stedelijke buurt in ontwikkeling in het Leuvense. Net zoals bij zovele andere vernieuwingsprojecten hadden de ontwikkelaars van dit stadsvernieuwingsproject als doelstelling om de stedelijke publieke ruimte opnieuw leven in te blazen, of om het met de woorden van Kenny, Morat en Walraven (2017) te zeggen: *“Urban planners proudly refer to these initiatives as ‘revitalization’, implying that abandoned, neglected and deadened spaces can now live gain through new social, cultural and economic activities”* (p. 127). Deze buurt vormde een interessante case voor het toepassen van zintuiglijke onderzoeksmethoden aangezien zintuiglijke ervaringen mee vormgeven aan betekenisgeving van de publieke ruimte. We stapten in deze verkennende studie af van de panoptische visie op de stedelijke omgeving; in plaats van de stad ‘van bovenuit’ te observeren, exploreerden we de alledaagse omgeving al wandelend. Het wandelen zette op die manier de betrokken buurtbewoners aan om hun stedelijke omgeving te begrijpen als een collectieve ruimte waaraan bewoners, passanten, gebouwen, zitbanken, beken, auto’s, wandelpaden, vogels... samen vormgeven.

Uit het exploratieve onderzoek kwam naar boven dat we via de wandelende interviewmethode informatie verkregen over de beleving van een publieke ruimte die we anders wellicht niet verkregen zouden hebben. In navolging van Cele (2006) kunnen we besluiten dat de interviews ons in staat stelden om zowel concrete, fysieke als abstracte aspecten (herinneringen, emoties, associaties, toekomststromen...) van plaats naar boven te brengen. Het zijn vooral die concrete, fysieke aspecten en de manier waarop ze mee vormgeven aan herinneringen, emoties en visies die in een klassieke interviewsetting wellicht minder aandacht zouden krijgen. Daarnaast werd duidelijk dat de benadering ook potentieel biedt voor participatief onderzoek. Het idee van samen te wandelen en gezamenlijk indrukken op te doen, creëert niet alleen een mogelijkheid om participanten te betrekken in onderzoek rond plaatsbeleving, maar ook om een nieuw perspectief op de eigen buurt te ontwikkelen dat tevens een verandering in het gedrag en de houding t.a.v. de buurt kan introduceren.

Deze sensorische benadering biedt ook heel wat uitdagingen en pistes voor vervolgonderzoek. In ons exploratief project lag bijvoorbeeld nog steeds een vrij sterke nadruk op het talige aspect; het onder woorden laten brengen van de sensorische ervaringen van de respondenten. Dit bleek niet altijd vanzelfsprekend, vooral het onder woorden brengen van tactiele ervaringen bleek een uitdaging. In toekomstig onderzoek zou bekeken kunnen worden hoe we respondenten meer kunnen stimuleren in het onder aandacht en woorden brengen van minder dominante zintuiglijke ervaringen. In ons onderzoek was het vooral het tastzintuig dat extra stimulans nodig had om geprik-

keld te worden, en waar we als onderzoekers niet optimaal in geslaagd zijn. Er werd intussen een gelijkaardig wandelend traject opgestart met studenten van een kunstopleiding waarin we samen met de studenten op zoek gingen naar een ander jargon. Via artistieke expressies trachten we in dit vervolgetraject de zintuiglijke ervaringen meer ‘tastbaar’ te maken en een creatief proces op gang te brengen “*to mov[e] beyond the written text to a multisensorial expression*” (Tolia-Kelly, 2007, p. 337).

Verder hebben we die talige dominantie enigszins trachten te doorbreken door de respondenten de mogelijkheid te geven om niet alleen via woorden hun beleving uit te drukken. Zo was er tijdens de wandelingen steeds een fototoestel voorhanden. Dit stelde zowel de respondent als de onderzoeker in staat om ook foto’s te nemen van zaken die voor hen van belang waren of die een bepaalde ervaring bij hen oproepen. De rol van het visuele materiaal was in onze studie echter beperkt tot een ondersteunende functie. De uitdaging om die balans tussen sensorisch materiaal (foto’s, geluidsopnames, geurstalen) en narratief materiaal (transcripten) te herdenken blijft echter een piste voor toekomstig onderzoek. We kunnen ook nog meer inzetten op andere vormen van datacollectie die het talige karakter overstijgen. Zo zou er nog meer ingezet kunnen worden op het verzamelen van visuele beelden (door respondenten foto’s, tekeningen, collages... te laten maken tijdens de wandeling) of auditief materiaal (door respondenten geluiden te laten opnemen in de buurt om zo een soundscape te ontwikkelen). Daarnaast creëert het ook kansen voor het opzetten van inter- en transdisciplinair onderzoek. Wanneer sociale wetenschappers bijvoorbeeld verder willen inzetten op het werken met geuren, dan is het samenwerken met onderzoekers uit de biochemische sector of artistieke onderzoekers een interessante piste. Beide onderzoekstradities hebben immers reeds ingezet op het werken met geuren. Een mooi voorbeeld is het onderzoekswerk van beeldend kunstenaar Peter de Cupere, onderzoeker op de Mad-Research-afdeling van de Mad-Faculty (Hasselt), die geur als een bijzonder belangrijk middel van de artistieke beleving beschouwt en met zijn werk eveneens wil bijdragen tot het herstel van de zintuiglijkheid (Elias, 2012). Ook hij zet in op het zintuiglijk exploreren van de stad. Zo geeft één van de prototypes die hij ontwierp, ‘The Blind Smell Stick’, deelnemers de kans om al wandelend de geuren van de stad te exploreren. De stick die de vorm van een wandelstok aanneemt, detecteert geuren en transporteert ze via een complex systeem van miniventilatoren, filters en warmtegeleiding van een voorwerp naar de persoon zelf. De geurervaring wordt versterkt door het dragen van een donkere bril.⁴

Het analyseren van dat materiaal zou een bijkomende dimensie aan het onderzoek kunnen geven, waar we in deze exploratieve studie nog onvoldoende op ingezet hebben. In de verkennende studie in de Vaartkombuurt hebben we in dat opzicht een vrij klassieke manier van analyseren gebruikt. We verzamelden ‘data’ in de vorm van interviewtranscripten en gaven hier vervolgens betekenis aan. We presenteerden het in de vorm van een uitgeschreven rapport. De zintuiglijke focus manifesteerde zich voor-

4 Meer informatie is raadpleegbaar via <http://www.blindsmellstick.com/index.php/about>.

namelijk in het inzetten van zintuiglijke thematische categorieën in relatie tot een fysieke en abstracte laag van plaatsbeleving en in het beluisteren van geluidsfragmenten en bekijken van beeldmateriaal om een aantal impressies beter te kunnen kaderen. In onze lopende vervolgstudies trachten we hieraan tegemoet te komen door analytisch te vertrekken vanuit de intrinsieke kwaliteiten van het materiaal zelf, in plaats van meteen te focussen op de verhaallijn die bij het materiaal opgetekend wordt (Hannes & Wang, 2016).

Daarnaast vormt het presenteren van onderzoeksbevindingen uit sensorisch onderzoek een uitdaging. We erkennen dat wij ons als onderzoekers via deze publicatie grotendeels beperken tot het geschreven woord. De talige dominantie in wetenschappelijke publicaties doorbreken is echter geen sinecure. Dit laatste heeft wellicht veel te maken met de heersende wetten en normen voor de vormelijke aspecten van artikels in wetenschappelijke tijdschriften en een aantal academische tradities en conventies die we mogelijk te weinig in vraag stellen. In de context van een sterk digitaal georiënteerde samenleving is het belangrijk om ook op zoek te gaan naar andere manieren van communicatie (Hannes & Coemans, 2016). Sensorische data laten zich nu eenmaal niet gemakkelijk inpassen in de logica van schriftelijke communicatie. Het zintuiglijke moet als rode draad gebruikt worden doorheen het gehele onderzoeksproces, waar mogelijk ook in de fase van het rapporteren of het verspreiden van onderzoeksinzichten (Ellingson, 2012). Op de processen die onze huidige manier van rapporteren over onderzoek verder kunnen uitdagen, wordt momenteel ingezet in de nasleep van deze studie. In één van onze andere onderzoeksprojecten waarin we samen met jongeren van vormingsorganisatie Arktos aan de slag gegaan zijn in diezelfde buurt, hebben we alvast een poging ondernomen om onze onderzoeksresultaten kenbaar te maken voor een breder publiek. Dit deden we via een expositie in de Vaartkombuurt zelf (Coemans & Hannes, 2016; <https://www.youtube.com/watch?v=JF9yCUYAhoQ>). Het voorbeeld initieert tevens een pleidooi om met de manier waarop we communiceren aansluiting te vinden bij de eindgebruiker die we met onze bevindingen voor ogen hebben.

Tot slot heeft het ook implicaties voor de manier waarop we nadenken over de kwaliteit van onderzoek. Terugvallen op algemeen geldende criteria zoals validiteit en betrouwbaarheid is niet evident, zelfs al vertaal je ze in iets wat beter past bij de identiteit van een kwalitatieve studie. Uiteraard willen we geloofwaardige inzichten opleveren die gegrond zijn in onze sensorische data. Dus zorgden we ervoor dat onze claims onderbouwd werden met concrete citaten uit de interviewtranscripten en engageerden we meerdere onderzoekers in de analytische fase en bij de interpretatie van de gegevens.

We streven meestal ook een zekere transfereerbaarheid van de opgedane inzichten na, want we willen dat ze betekenisvol zijn voor een lezer, professional, beleidsmaker die ermee aan de slag moet gaan. Daarom zorgden we voor een zo helder en transparant mogelijke rapportage over de ecologische context en condities waarin het onderzoek uitgevoerd werd en een duidelijke omschrijving van de karakteristieken van de participanten. Dit stelt de lezer in staat om de relevantie van de bevindingen voor de eigen context en de eigen doelgroep in te schatten. Ondanks deze inspanningen

om de kwaliteit van onze sensorische studies te garanderen, stelde het toepassen van een wandelende onderzoeksmethode en het inspelen op de omgeving ons voor nieuwe uitdagingen. Wat betekenen concepten als geloofwaardigheid en transfereerbaarheid nog in een wetenschappelijk discours of in een manier van werken die van een buurt een gebeurtenis maakt, of een open proces: *“place as coming together and entanglement of persons, things, trajectories, sensations, discourses”* (Pink, 2009, p. 41)? De beleefde en zintuiglijke ervaringen van participanten én onderzoekers die in die omgeving leven of bewegen, zijn niet statisch. Ze zijn veranderlijk en steeds in beweging. Concreet betekent dit misschien dat wat vandaag als waardevol beschouwd wordt door een participant, morgen alweer een andere betekenis kan krijgen, net omdat een buurt altijd een stuk ‘in wording’ is. In die zin is het misschien interessanter om de kwaliteit van sensorisch onderzoek aan een aantal andere parameters af te toetsen. Laat het inzetten van een sensorische wandelende interviewmethode bijvoorbeeld toe dat mensen op een andere manier naar hun buurt gaan kijken? Zorgt het voor een diepere verbondenheid met de eigen leefomgeving en met de anderen die er deel van uitmaken? Zet het mensen ‘in beweging’ om nieuwe vragen te stellen of een nieuwe toekomst voor hun buurt te percipiëren? Zet het aan tot concrete actie? Genereert het met andere woorden illuminatie, generativiteit en sociale significantie (Barone & Eisner, 2011)? Daarmee raken we aan het debat over de wenselijkheid van specifieke kwaliteitscriteria voor sensorisch onderzoek. Enerzijds kan het een gemeenschappelijk jargon geven om over kwaliteit te kunnen spreken in zulke onderzoeksprojecten. Anderzijds kunnen rigide kwaliteitscriteria de creativiteit en het experimenteel werken dat eigen is aan deze onderzoekstraditie mogelijk negatief beïnvloeden, tenminste als ze door financiers en editors op een ongepaste manier ingezet worden, bijvoorbeeld als een keurslijf dat standaardisering in de hand werkt. Het debat zal wellicht nog verder gevoerd worden. Het is alleszins onze intentie om op dit spoor door te werken, vanuit het onderzoekswerk dat al opgeleverd werd voor meer traditionele kwalitatieve designs (Hannes et al., 2015; Hannes, Lockwood, & Pearson, 2010), maar met een sterke sensitiviteit t.a.v. nieuwe vormen van kwalitatief onderzoek die aan een opmars bezig zijn (Coemans & Hannes, 2017; Wang et al., 2017).

Dankwoord

We willen in de eerste plaats onze dank betuigen aan studente Caroline Van den Nieuwenhuizen, voor het afnemen van de interviews in het kader van haar masterproef en voor de uitgebreide inhoudelijke analyses van de verhalen van de respondenten. Daarnaast willen we ook Karolien Meuwissen, wijkmanager van Leuven-centrum, bedanken voor de hulp bij de rekrutering van de participanten, en Amélie Siméon, databeheerder bij Stad Leuven, voor het aanleveren van achtergrondgegevens over de onderzoekssetting.

Bibliografie

- Adams, M., Bruce, N., Davies, W., Cain, R., Jennings, P. A., Carlyle, A., Cusack, P., Hume, K. & Plack, C. J. (2008). Soundwalking as a methodology for understanding soundscapes. *Proceedings of the Institute of Acoustics*, 30, 548-554.
- Agentschap Onroerend Erfgoed. (z.d.). *Hoogbouwwijk Sint-Maartensdal*. Geraadpleegd op 16 mei 2016, via <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/geheel/125467>.
- Aldridge, J. (2012). The participation of vulnerable children in photographic research. *Visual Studies*, 27, 48-58.
- Allett, N. (2010). Sounding out: Using music elicitation in qualitative research. *Realities Working Papers*, 14, 1-15.
- Anderson, J. (2004). Talking whilst walking: A geographical archaeology of knowledge. *Area*, 36, 245-261.
- Bull, M. (2001). The world according to sound. Investigating the world of walkman users. *New Media & Society*, 3, 179-197.
- Bull, M. & Back, L. (2003). *The auditory culture reader*. Oxford: Berg.
- Carpiano, R. M. (2009). Come take a walk with me: The go-along interview as a novel method for studying the implications of place for health and well-being. *Health & Place*, 15, 263-272.
- Cele, S. (2006). *Communicating place. Methods for understanding children's experience of place*. Doctoraatsthesis. Stockholm University, Department of Human Geography.
- Coemans, S. & Hannes, K. (2016). Kunst IS wetenschap: Over de uitbreiding van onze wetenschappelijke toolbox. Geraadpleegd op 20 januari 2016 via <https://kuleuvenblogt.be/2016/01/20/kunst-is-wetenschap-over-de-uitbreiding-van-onze-wetenschappelijke-toolbox/#more-4288>.
- Coemans, S. & Hannes, K. (2017). Researchers under the spell of the arts: Two decades of using arts-based methods in community-based inquiry with vulnerable populations. *Educational Research Review*, 22, 34-49.
- Clark, A. & Emmel, N. (2009). Connected Lives: Methodological challenges for researching networks, neighbourhoods and communities, *Qualitative Researcher*, 11, 9-11.
- Daniel, J. (2012). *Sampling essentials. Practical guidelines for making sampling choices*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Elias, W. (2012). *Peter de Cupere*. Geraadpleegd op 10 oktober 2017 via <http://belgischekunst.be/2012/10/peter-de-cupere-1970/>.
- Ellingson, L. (2012). Interview as embodied communication. In J. F. Gubrium, J.A. Holstein, A. B. Marvasti & K. D. McKinney (eds.), *The SAGE handbook of interview research The complexity of the craft* (pp. 525-541). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Evans, J. & Jones, P. (2011). The walking interview: Methodology, mobility and place. *Applied Geography*, 31, 849-858.
- Fink, J. (2011). Walking the neighbourhood, seeing the small details of community life: Reflections from a photography walking tour. *Critical Social Policy*, 32, 31-50.
- Gieryn, T. F. (2000). A space for place in sociology. *Annual Review of Sociology*, 26, 463-496.
- Hannes, K. (2011). Chapter 4: Critical appraisal of qualitative research. In J. Noyes, A. Booth, K. Hannes, A. Harden, J. Harris, S. Lewin, C. Lockwood (Eds.), *Supplementary Guidance for Inclusion of Qualitative Research in Cochrane Systematic Reviews of Interventions. Version 1 (updated August 2011)*. Cochrane Collaboration Qualitative Methods Group, 2011. Geraadpleegd via <http://cqrmg.cochrane.org/supplemental-handbook-guidance>.

- Hannes, K., Heyvaert, M., Slegers, K., Van den Brande, S., & Van Nuland, M. (2015). Exploring the potential for a consolidated standard for reporting guidelines for qualitative research: An argument delphi approach. *International Journal of Qualitative Methods*, 14, 1-16.
- Hannes, K., Lockwood, C. & Pearson, A. (2010). A comparative analysis of three online appraisal instruments' ability to assess validity in qualitative research. *Qualitative Health Research*, 20, 1736-1743.
- Hannes, K. & Wang, Q. (2016). Images not only 'illustrate' the spoken word, they also 'speak' for themselves: reconsidering symbolic analysis in photo voice research [PowerPoint slides]. Geraadpleegd via <https://lirias.kuleuven.be/handle/123456789/525227>.
- Hannes, K. & Coemans, S. (2016). The (app)sense of numbers and narratives in social science research. In V. Achten, G. Bouckaert & E. Schokkaert (eds.), *'A truly golden handbook': The scholarly quest for Utopia* (pp. 480-493). Leuven: Leuven University Press.
- Harris, A. & Guillemin, M. (2012). Developing sensory awareness in qualitative interviewing: a portal into the otherwise unexplored. *Qualitative Health Research*, 22, 689-699.
- Haspelslagh, W. (2012). *Psychogeografie: De subjectieve waarneming als methode voor de ruimtelijke analyse. Invloed en representatie van de olfactorische waarneming in de gebouwde omgeving* (Ongedpubliceerde masterproef). Katholieke Universiteit Leuven, Faculteit Ingenieurswetenschappen, Leuven, Belgium.
- Howes, D. (2005). Architecture of the senses. In M. Zardini (Ed.), *Sense of the city: An alternate approach to urbanism*. Montreal: Canadian Centre for Architecture.
- Hurdley, R. & Dicks, B. (2011). In-between practice: Working in the 'thirdspace' of sensory and multimodal methodology. *Qualitative Research*, 11, 277-292.
- Ingold, T. (2000). *The perception of the environment*. London: Routledge.
- Ingold, T. & Vergunst, J. L. (2008). *Ways of walking: Ethnography and practice on foot*. Hampshire: Ashgate Publishing.
- Kusenbach, M. (2003). Street phenomenology. The go-along as ethnographic research tool. *Ethnography*, 4, 455-485.
- Macdonald, L., Cummins, S. & Macintyre, S. (2007). Neighbourhood fast food environment and area deprivation: substitution or concentration? *Appetite*, 49, 251-254.
- Mason, J. & Davies, K. (2009). Coming to our senses? A critical approach to sensory methodology. *Qualitative Research*, 9, 587-603.
- Middleton, J. (2010). Sense and the city: Exploring the embodied geographies of urban walking. *Social & Cultural Geography*, 11, 575-596.
- Missotten, G. & Desmet, L. (2010). *Vaartkom Weerspiegeld*. Leuven: Stad Leuven.
- Mitchell, W. J. T. (1994). The pictorial turn. In W. J. T. Mitchell (Ed.), *Picture theory: Essays on verbal and visual representation* (pp. 11-34). Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Paterson, M. (2009). Haptic geographies: Ethnography, haptic knowledges and sensuous dispositions. *Progress in Human Geography*, 33, 766-788.
- Patton, M. (1990). Particularly appropriate qualitative applications. In M. Patton (Ed.), *Qualitative evaluation and research methods* (pp. 143-206). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Pink, S. (2007). Sensing Cittàslow: Slow living and the constitution of the sensory city. *Sense and Society*, 2, 59-77.
- Pink, S. (2009). *Doing Sensory Ethnography*. London: Routledge.
- Pink, S., Hubbard, P., O'Neill, M. & Radley, A. (2010). Walking across disciplines: From ethnography to arts practice. *Visual studies*, 25, 1-7.
- Porteous, J. D. (1985). Smellscape. *Progress in Human Geography*, 9, 356-378.

- Powell, K. (2010). Making sense of place: Mapping as a multisensory research method. *Qualitative Inquiry*, 16, 539-555.
- Quercia, D., Schifanella, R., Aiello, L. M., McLeane, K. (2015). Smelly maps: The digital life of urban smellscape. *Proceedings of 9th International AAAI Conference on Web and Social Media*. Geraadpleegd via <https://arxiv.org/pdf/1505.06851v1.pdf>.
- Rhys-Taylor, A. (2010). *Coming to our senses: A multi-sensory ethnography of class and multicultural in East London*. Doctoraatsthesis. University of London, Sociology.
- Ruitenbergh, C. W. (2012). Learning by walking: Non-formal education as curatorial practice and intervention in public space. *International Journal of Lifelong Education*, 31(3), 261-275.
- Simmel, G. (1971). *On individuality and social forms*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Stad Leuven. (2011). *Een overzicht van de vele interessante gebouwen in de Vaartkom*. Geraadpleegd op 16 maart 2016, via <http://www.leuven.be/leven/stadsvernieuwing/vaartkom/gebouwen-in-de-vaartkom>.
- Stad Leuven. (2013). *Het Klein Begijnhof*. Geraadpleegd op 16 maart 2016, via <http://www.leuven.be/vrije-tijd/toerisme/bezienswaardigheden/monumenten/klein-begijnhof.jsp>.
- Stad Leuven. (2014). *De buurt van Sint-Maartensdal*. Geraadpleegd op 16 maart 2016, via <http://www.leuven.be/leven/buurtwerk/buurtcentrum-sint-maartensdal/de-buurt-van-sint-maartensdal/>.
- Thesen, T., Vibell, J., Calvert, G. A. & Osterbauer, R. (2004). Neuroimaging of multisensory processing in vision, audition, touch, and olfaction. *Cognitive Processing*, 5, 84-93.
- Tolia-Kelly, D. P. (2015). Fear in paradise: The affective registers of the English lake district landscape re-visited. *Senses and Society*, 2, 329-353.
- Tuck, E. & McKenzie, M. (2015). *Place in research: Theory, methodology and methods*. New York, NY: Routledge.
- Vandebergh, J. (z.d.). *Een droom wordt werkelijkheid...* Geraadpleegd op 16 maart 2016, via <http://www.tweewaters.be/visie.php>.
- Van Ede, Y. (2009). Sensuous anthropology: Sense and sensibility and the rehabilitation of skill. *Anthropological Notebooks*, 15, 61-75.
- Van den Nieuwenhuizen, C. (2016). *Een multisensorische exploratie van een Leuvense stadsdeel in ontwikkeling*. (Ongepubliceerde masterproef). Katholieke Universiteit Leuven, Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen, Leuven, Belgium.
- Van der Schaege, K. (z.d.). Nieuw gezicht voor Leuvense brouwerswijk Tweewaters. *Bo Magazine*. Geraadpleegd op 16 maart 2016, via <https://issuu.com/tweewaters/docs/bomagazine?e=6129990/1401838>.
- Vermes, K. (2011). The corporeal turn. *International Journal for Theory, Research and Practice*, 6, 259-263.
- Wang, Q., Coemans, S., Siegesmund, R. & Hannes, K. (2017). Arts-based methods in socially engaged research practice: a classification framework. *Art/Research International*, 2, 5-39.

Abstract

This study builds on recent literature that calls for a renewed attention for the sensorial dimension in research. The researchers examine the potential of a sensory research approach in studying the relationship between citizens and their living environment. They illustrate this by means of their own exploratory research in an urban renewal setting. Eight local residents were invited to walk together with the researchers in their own city while ‘opening up’ their senses and sharing their lived experiences. The sensory focus allowed researchers to tap into the concrete physical aspects as well as inner processes (feelings, memories, imaginations) related to the place under research. The paper draws attention to the implications of a sensory research approach with regard to how we are accustomed to collect and analyze qualitative research materials. It concludes with a number of challenges and directions for further research.

Keywords

qualitative research, sensory research methods, ‘go-along’ interviews, place